

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.941: 347.919.7

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.216>

С. А. Чванкін
кандидат юридичних наук, доцент,
голова Київського районного суду міста Одеси,
голова Асоціації слідчих суддів України
orcid.org/0000-0002-9800-854X

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У СПРАВАХ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглянуто процесуальні особливості використання електронних доказів у справах наказного провадження, пов'язані з особливостями самого наказного провадження як виду цивільного судочинства України. Установлено порядок подання до суду електронних доказів у справах наказного провадження за вимогами до юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (у тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Визначено особливості процесуального порядку дослідження та оцінки електронних доказів у справах наказного провадження з огляду на відсутність у наказному провадженні таких процедур, як огляд доказів за їх місцезнаходженням, забезпечення доказів, витребування доказів судом, зокрема витребування оригіналу електронного доказу для огляду судом, а також закріплення в нормах процесуального законодавства обов'язку суду вказувати у судовому наказі застереження про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті.

На основі аналізу положень цивільного процесуального законодавства України та Закону України «Про електронну комерцію» встановлено існування зв'язку між порядком укладення електронного договору та можливістю розгляду в порядку наказного провадження вимог про стягнення грошової заборгованості, що впливає із цього договору.

Доведено, що в порядку наказного провадження можуть бути розглянуто вимоги про стягнення заборгованості за електронним договором, укладеним лише як єдиний електронний документ, що містить умови договору та електронні підписи сторін, або шляхом обміну електронними повідомленнями. У разі укладення електронного договору іншим способом, передбаченим законом, такі вимоги можуть розглядатися лише у позовному провадженні.

Ключові слова: правосуддя, цивільний процес, спрощене провадження, судові докази, електронний договір, стягнення боргу.

Chvankin S. A. ELECTRONIC EVIDENCE IN CASES OF ORDER PROCEEDINGS

This scientific article considers the procedural features of the use of electronic evidence in cases of injunctive proceedings, related to the peculiarities of the injunctive proceedings as a type of civil proceedings in Ukraine. The procedure for submitting to the court electronic evidence in cases of injunctive proceedings on claims against legal entities or natural persons - entrepreneurs to recover debts under a contract (other than the provision of housing and communal services, telecommunications services, television and radio services), concluded in writing (including electronic) form, if the amount of the claim does not exceed one hundred living wage for able-bodied persons.

The peculiarities of the procedural order of research and evaluation of electronic evidence in cases of injunctive proceedings are determined in view of the absence of such procedures as examination of evidence at their location, provision of evidence, demand of evidence by the court, in particular, demand of the original electronic evidence norms of procedural legislation, the court's obligation to indicate in the court order a reservation that during the consideration of claims in the order proceedings and the issuance of a court order the court does not consider the validity of the claims filed by the claimant on the merits.

Based on the analysis of the provisions of the civil procedural legislation of Ukraine and the Law of Ukraine «On Electronic Commerce» established the existence of a link between the procedure for concluding an electronic contract and the possibility of consideration by order of recovery of claims arising from this agreement.

It is proved that in the order of injunctive proceedings can be considered claims for debt collection under an electronic contract concluded only as a single electronic document containing the terms of the contract and electronic signatures of the parties, or by exchanging electronic messages. In the case of concluding an electronic contract in another way provided by law, such claims may be considered only in claim litigation.

Key words: justice, civil proceedings, simplified proceedings, court evidence, electronic contract, debt collection.

Постановка проблеми. Наказне провадження визначається як самостійний і спрощений вид судового провадження у цивільному судочинстві під час розгляду окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення (п. 1 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» від 23.12.2011 № 14) [1].

Наказне провадження характеризується такими особливостями:

- 1) спрощеною та скороченою процедурою;
- 2) особливим суб'єктним складом;
- 3) безспірністю вимог;
- 4) обмеженістю способів захисту права, що застосовуються судом;
- 5) обмеженим переліком засобів доказування;
- 6) особливою формою судового рішення;
- 7) особливим порядком оскарження судового рішення.

Як убачається з наведеного, однією з особливостей наказного провадження є значно звужений порівняно з позовним провадженням перелік засобів доказування, що можуть бути використані заявником для підтвердження фактів, покладених ним в обґрунтування своїх вимог. Так, наприклад, відсутність судового засідання унеможливує використання в наказному провадженні показань свідків, адже у цивільному процесі передбачено обов'язкову усну форму їх допиту. Загалом максимальна спрощеність процедури та характер вимог, які розглядаються судами в порядку наказного провадження, зумовили зведення процесу судового доказування до подання письмових доказів разом із заявою про видачу судового наказу. Зокрема, в юридичній літературі відзначалося, що у наказному провадженні докази мають бути лише письмовими [2, с. 433].

Водночас унаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII відбулося розширення як кола вимог, які можуть бути розглянуті в порядку наказного провадження, так і коло засобів доказування. Серед вимог у ЦПК було закріплено вимогу до юридичної особи або фізичної особи – підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (у тому числі

електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 7 ч. 1 ст. 161 ЦПК) [3]. Перелік засобів доказування було доповнено електронними доказами.

Стягнення в порядку наказного провадження заборгованості за договором, укладеним в електронній формі, передбачає необхідність подання цього договору до суду як електронного доказу. Вказане зумовлює необхідність наукового дослідження процесуального порядку та особливостей використання електронних доказів у наказному провадженні.

Різноманітним питанням наказного провадження, особливостям процедури видачі судового наказу в цивільному судочинстві присвячено праці таких науковців, як М.І. Балюк, С.С. Бичкова, С.В. Васильєв, М.В. Вербіцька, О.О. Колосова, Т.М. Кучер, Д.Д. Луспеник, Ю.В. Навроцька, О.І. Угриновська, Г.В. Фазікош, С.Я. Фурса, П.І. Шевчук та ін.

Серед учених, які опікувалися проблематикою використання електронних доказів у процесі судового доказування, – О.Т. Боннер, М.О. Гетманцев, Н.Ю. Голубєва, К.В. Гусаров, К.Б. Дрогозюк, А.Ю. Каламайко, О.М. Лазько, В.В. Молчанов, Ю.С. Павлова, В.С. Петренко, І.В. Решетнікова, М.К. Треушніков, Д.М. Цехан та ін.

Однак питання використання електронних доказів у процесі судового доказування у справах наказного провадження залишилося поза увагою наукового співтовариства.

Метою даної наукової статті є визначення процесуальних особливостей використання електронних доказів у справах наказного провадження.

Виклад основного матеріалу. Спрощений порядок розгляду судами справ наказного провадження позначився на різних аспектах судової процедури. Як указано у п. 11 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» від 23.12.2011 № 14, у наказному провадженні не може бути застосовано такі процесуальні інститути: призначення справи до судового розгляду; забезпечення доказів; призначення експертизи; передача справи до іншого суду за підсудністю; заміна неналежної сторони; зупинення провадження; закриття провадження у справі; залишення заяви без розгляду [1].

Це не єдині процедурні обмеження наказного провадження. У даному виді цивільного судочинства суд не приймає жодної активної участі у процесі збирання доказів. Увесь процес збирання доказів відбувається до звернення до суду та здійснюється особисто заявником чи його представником, а суд лише приймає доказовий матеріал від заявника разом із заявою про вида-

чу судового наказу. Тобто наказне провадження не передбачає можливості не лише забезпечення доказів, а й витребування доказів судом або призначення ним експертизи. Суд не уповноважений будь-яким чином сприяти заявнику в отриманні доказів, зокрема у випадках, коли в заявника виникають суттєві складнощі або навіть неможливість у їх отриманні.

Процес дослідження судових доказів у наказному провадженні також максимально спрощений. Наказне провадження не передбачає можливості застосування такої процедури, як огляд доказів за їх місцезнаходженням. Учасники справи не можуть надати суду додаткові докази, орієнтуючись на пояснення протилежної сторони. Суд не вправі вимагати надання оригіналу, якщо копія поданого доказу видалася йому недостовірною.

На окрему увагу заслуговує процес оцінки судових доказів у наказному провадженні. Як зазначається у п. 7 ч. 1 ст. 168 ЦПК, у судовому наказі зазначаються повідомлення про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті. І така вказівка дійсно міститься у багатьох судових наказах, що видаються судами [4–6]. Однак питання полягає у тому, що саме означає дане застереження. Відсутність розгляду обґрунтованості заявлених стягувачем вимог по суті фактично означає лише перевірку заяви на відповідність формальним вимогам. Проте суд не може собі дозволити такого тлумачення норми процесуального закону. Обґрунтованими є вимоги, в основу яких покладено юридичні факти, підтверджені належними, допустимими, достовірними і достатніми доказами. Відповідно до ч. 3 ст. 19 ЦПК, наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо [3]. При цьому, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 165 ЦПК, суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо з поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу [3]. Отже, у наказному провадженні можна стягнути лише безспірну грошову заборгованість. А встановити існування такої заборгованості суд може, лише оцінивши зміст заяви та доданих до неї доказів, що фактично приводить суд до необхідності перевірити обґрунтованість заявлених стягувачем вимог. Наприклад, у справах за заявами про стягнення аліментів суд принаймні повинен установити на підставі наданих доказів факти батьківства боржника та проживання дитини із заявником, у справах про стягнення заборгованості за договором факт укладення договору у письмовій (у тому числі електронній) формі між заявником та борж-

ником тощо. Таким чином, незважаючи на положення п. 7 ч. 1 ст. 168 ЦПК, суд під час вирішення питання про видачу судового наказу здійснює дослідження та оцінку доказів, доданих до заяви про видачу судового наказу, інакше взагалі втрачає сенс подання таких доказів до суду.

Водночас слід повністю погодитися з А. Шабалінім у тому, що процес судового доказування на етапі розгляду судом заяви про скасування судового наказу фактично відсутній [7, с. 49].

Наведені особливості накладають свій відбиток і на процес подання, дослідження й оцінки електронних доказів у справах наказного провадження.

Потреба у поданні електронних доказів у наказному провадженні переважно виникає саме у справах за вимогами до юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців про стягнення заборгованості за договорами (іншими, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеними в електронній формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Однак і в інших категоріях справ наказного провадження до суду можуть подаватися електронні докази. Наприклад, витяги з електронних реєстрів, електронні платіжні документи тощо можуть подаватися й у справах за вимогами про стягнення заборгованості за договорами, укладеними у звичайній письмовій формі, за договорами про надання житлово-комунальних послуг та ін. У зв'язку з поступовим переведенням діловодства в електронну форму питома вага таких доказів лише збільшуватиметься. Тим більше подання до суду електронних доказів набагато спрощується у разі подання заяви про видачу судового наказу з використанням системи «електронний суд».

У справах за заявами про стягнення заборгованості за договором, укладеним в електронній формі, до суду обов'язково має бути наданий сам електронний договір як єдиний документ або документи, що підтверджують його укладення.

Електронний договір домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі (п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII) [8].

Найпростіше з позиції судового доказування, якщо електронний договір було укладено шляхом підписання тексту електронного договору як єдиного документа електронними підписами сторін. Тоді такий електронний договір як електронний доказ може бути додано до заяви про видачу судового наказу.

Відповідно до ч. ч. 2 та 3 ст. 100 ЦПК, електронні докази подаються в оригіналі або в електро-

нній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом [3].

Незважаючи на те що положення п. 3 ч. 3 ст. 163 ЦПК дозволяють додавати до заяви копію договору, укладеного в письмовій (у тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості, паперова копія не дасть можливості суду пересвідчитися у наявності електронних підписів обох сторін такого договору, а витребувати для ознайомлення оригінал суд не зможе в силу особливостей наказного провадження. Електронна копія електронного договору у наведеному випадку нічим не відрізнятиметься від оригіналу. Тому у разі коли електронний договір було укладено шляхом підписання тексту електронного договору як єдиного документа електронними підписами сторін, до заяви про видачу судового наказу додається оригінал електронного договору на портативному електронному носії.

Дещо складнішою з погляду судового доказування виглядає ситуація, коли сторони вибрали інший спосіб укладення електронного договору.

Відповідно до ст. 207 ЦК, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який учиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства.

Використання під час учинення правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів [9].

Положення ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII передбачають кілька способів укладення електронного договору. Якщо електронний договір укладався в установленому законом порядку шляхом обміну електронними повідомленнями, зі змісту яких судом може бути встановлено волю осіб до укладення договору та умови такого договору, належним чином завірені електронні копії таких електронних повідомлень можуть бути додані до заяви про видачу судового наказу. Як і у випадку з електронним договором, укладеним у вигляді єдиного документа, електронні повідомлення, якими було сформульовано пропозицію укладення договору (оферту) та прийняття такої пропозиції (акцепт) мають бути підписані електронним підписом сторін договору або іншим передбаченим законом способом.

Закон не вимагає обов'язкового підписання електронним підписом пропозиції щодо укладення електронного договору, однак за відсутності на ньому такого підпису у суду повинна бути можливість точно ідентифікувати відправника комерційного електронного повідомлення (оферента).

Варто погодитися з Н.Ю. Голубєвою щодо того, що не будь-який електронний договір прирівнюється до вчиненого у письмовій формі, а тільки електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаними у визначеному законом порядку [10, с. 66].

Хоча у законі прямо не вказано, що електронний договір, укладений у вигляді єдиного електронного документа та підписаний електронними підписами сторін, прирівнюється до письмової форми договору, таке положення визнається за замовчуванням.

Фразу «...укладеним у письмовій (у тому числі електронній) формі...», що міститься у п. 7 ч. 1 ст. 161 ЦПК, варто тлумачити так, що у наказному провадженні можна розглядати вимоги, які впливають лише з тих електронних договорів, які прирівнюються до письмової форми договору.

Таким чином, аналіз положень п. 7 ч. 1 ст. 161 ЦПК у співвідношенні з положеннями ч. 12 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII дає підстави стверджувати, що в порядку наказного провадження можуть розглядатися вимоги про стягнення заборгованості за електронним договором, укладеним не будь-яким способом, а саме шляхом підписання сторонами електронного договору як єдиного електронного документа або шляхом обміну електронними повідомленнями, оскільки саме за таких умов відповідний договір прирівнюється до письмової форми.

Якщо ж акцепт відбувся, наприклад, шляхом заповнення формуляра заяви (форми) про при-

йняття такої пропозиції в електронній формі, вимога про стягнення заборгованості за таким договором не може бути розглянута в наказному провадженні. У такому разі варто звернутися до суду з позовом.

Висновки. Електронні докази можуть бути використані у наказному провадженні переважно у справах за вимогами до юридичної особи або фізичної особи – підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним в електронній формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У наказному провадженні електронні докази повинні бути подані разом із заявою про видачу судового наказу в оригіналі або в електронній копії, завірених електронним підписом. При цьому додатково до електронної рекомендується додавати й паперову копію електронних доказів.

У порядку наказного провадження можуть бути розглянуті вимоги про стягнення заборгованості за електронним договором, укладеним лише як єдиний електронний документ, що містить умови договору та електронні підписи сторін, або шляхом обміну електронними повідомленнями. У разі укладення електронного договору іншим способом, передбаченим ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII, такі вимоги можуть розглядатися лише у позовному провадженні.

Література

1. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11#Text>.
2. Навроцька Ю.В. Особливості процесу доказування у наказному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 855. С. 431–440.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №№ 40–42. Ст. 492.
4. Судовий наказ Київського районного суду м. Одеси від 13.01.2020 у справі № 947/31657/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86867640>.
5. Судовий наказ Київського районного суду м. Одеси від 13.01.2020 у справі № 947/30926/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87032833>.
6. Судовий наказ Київського районного суду м. Одеси від 17.01.2020 у справі № 947/31879/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86967992>.
7. Шабалін А. Деякі питання доказування у спрощеному цивільному провадженні (наказне провадження). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 43–53.
8. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 45. Ст. 410.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44 Ст. 356.
10. Голубева Н.Ю. Реалізація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у частині електронної торгівлі. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 64–69.